

BEATA GAJ

(NIE)ŚWIADOMOŚĆ TWÓRCY?

Casus Diogenesa Laertiosa

*Translacja IV i VI księgi
„Biogramów i poglądów słynnych filozofów”
(wybór)*

Kęty 2025
WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

FUNDAMENTA

Studia z historii filozofii

t. CXXV

Seria pod redakcją Mikołaja Olszewskiego, Zbigniewa Nerczuka
i Antoniego Szweda

© 2025 by Beata Gaj, prof. uczelni (Wydział Nauk Humanistycznych,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie;
ORCID: 0000-0001-9165-2124)

© 2025 for Beata Gaj (Polish translation selected fragments from Diog. Laert. IV
i VI *Βίοι καὶ γνώμαι τῶν ἐν φιλοσοφία εὐδοκμησάντων* Diogenesa Laertiosa

© 2025 for the Polish edition by Wydawnictwo Marek Derewiecki

Wydanie pierwsze

Recenzenci: dr hab. prof. *emeritus* Wojciech Kęder,
ks. prof. dr hab. Józef Naumowicz

Opracowanie redakcyjne i korekta: Agnieszka Ślusarczyk

Projekt okładki i łamanie: Łukasz Derewiecki

Książka dofinansowana przez Stowarzyszenie Zbiorowego Zarządzania Prawami
Autorskimi Twórców Dzieł Naukowych i Technicznych KOPIPOL

Na okładce wykorzystano grafikę inspirowaną domniemanym portretem Diogenesa Laertiosa z pierwszego pełnego angielskiego wydania z 1688 roku.

ISBN 978-83-68182-76-7

Wydawnictwo Marek Derewiecki
ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty
tel./fax 33/8454149, 603931607
e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl
Księgarnia: www.derewiecki.pl
Dystrybucja: tel. 502637305

Tabula dedicatoria

Societati KOPIPOLI
Ingenuitatem scriptorum Polonorum
Multiplicatori Optimae Maximae

Stowarzyszeniu KOPIPOL
Szczególnemu i Najlepszemu,
Które rozpowszechnia kreatywną twórczość polskich pisarzy

Profesorowi Józefowi Budzyńskiemu (26.02.1935 – 12.06.2025),
Twórcy świadomemu, Pedagogowi wybitnemu
in memoriam

Wykaz skrótów

AJPh	– American Journal of Philology
ANRW	– Aufstieg und Niedergang der römischen Welt
DNP	– Der Neue Pauly
Diog. Laert.	– Diogenes Laertios
DL	– Diogenes Laertios
Elen	– „Elenchos”, czasopismo
Fragm.	– Fragment(a)
ISHR	– International Society of the History of Rhetoric (Międzynarodowe Stowarzyszenie Historii Retoryki)
PIW	– Państwowy Instytut Wydawniczy
PTR	– Polskie Towarzystwo Retoryczne
PWN	– Polskie Wydawnictwo Naukowe
RR	– „Res Rhetorica”, czasopismo
SCP	– Secure Contain Protect (SCP Foundation) – witryna pisarska w serwisie WikiDot

WSTĘPNA TEORIA (NIE)ŚWIADOMOŚCI

‘Świadomość’ – czy to jako łacińska *conscientia*, czy bardziej rozbudowana seria skojarzeń wokół greckiej *ἐπιγνώση* – to pojęcie, które odnosi się do zdolności percepcyjnych, myślenia, odczuwania i introspekcji, jest związane z emocjami, myślami i odbiorem rzeczywistości. Najważniejszym jednak pojęciem, dotyczącym zarówno filozofii, jak i świadomie kształtowanej literackości jest *νόησις*, po łacinie znane jako *intellectio*, o czym szerzej w rozdziale drugim niniejszej monografii.

W literaturoznawstwie ‘świadomość’ jest interesująca z kilku powodów. Po pierwsze literaturoznawcę musi interesować perspektywa narracyjna danego utworu, gdyż to właśnie świadomość postaci często kształtuje narrację. Zatem badanie sposobu, w jaki pisarze ukazują wewnętrzne myśli bohaterów, pozwala na głębsze zrozumienie ich działań oraz motywacji. Po drugie dla badacza literatury ważne są wszelkie motywy eksplorujące kwestie tożsamości, moralności czy relacji międzyludzkich. Analiza tego, jak postacie rozumieją siebie i świat, jest kluczowa dla interpretacji tekstu. Kwestia psychologii postaci uchodzi natomiast w literaturoznawstwie za pewną nowość, oczywiście niesłusznie, gdyż psychologią – jako częścią retoryki – interesowali się już pierwsi hellenistyczni filolodzy oraz twórcy, co wynika chociażby z dramatów Eurypidesa¹. Próba zrozumienia świadomości postaci wpływa na jej analizę psychologiczną², którą najczęściej przedstawia się w sposób jak najbardziej realistyczny, ukazując złożoność ludzkiego doświadczenia.

¹ Mity w twórczości Eurypidesa stają się jedynie pretekstem do przedstawienia ludzkich losów z pogłębioną analizą psychologiczną bohaterów. Por. M. Cytowska, H. Szelest, *Historia literatury starożytnej*, red. nauk. M. J. Mejer, Warszawa 2007, s. 49.

² Psychologiczna analiza charakterów postaci, odpowiednie ich kształtowanie przez twórcę, jest równie ważne w procesie narracji co tzw. strumień świadomości, wolne skojarzenie. Por. S. Chatman, *Story and Discourse. Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca and London 1980, s. 111.

SPIS TREŚCI

<i>Tabula dedicatoria</i>	3
Wykaz skrótów	6
Wstępna teoria (nie)świadomości	7
I. Autor. Diogenes Laertios – <i>homo unius libri</i> ?	21
1. Diogenes Laertios, czyli kto?	21
2. <i>Background</i> , czyli druga (nowa) sofistyka i literatura filozoficzno- -naukowa epoki cesarstwa	32
II. Dzieło. Podręcznik filozofii czy literatura?	39
1. Przegląd treści dzieła <i>Biogramy i poglądy filozofów</i>	44
2. Układ całości dzieła a struktura jednostki biograficznej	51
3. Literacki język naukowy	59
III. Kompozycja – świadome działanie nieświadomego geniuszu?	61
1. Układ dzieła a retoryczna <i>Μνημοσύνη-Memoria</i>	62
2. Diatryba	67
3. Dialog	71
4. List	75
5. Anegdota i komizm	78
6. Ambicje retoryczne i poetyckie	88
7. Deskrypcja kobiety: filozofka, rodzina filozofa	103
Epilog. Dzieło-eksperyment, świadomość nieświadomości i obiekty SCP ...	106
Appendix Translacje – wybór z ks. IV i VI	111
Księga IV. Biogram Biona z Borystenes (Diog. Laert. IV 4. 46–57)	112
Księga VI. Biogramy Kratesa i Hipparchii (Diog. Laert. VI 85–93 i VI 96–98)	122
Bibliografia	133
Indeks osób	140
Streszczenie	144
Summary	145

Publikacja dofinansowana ze środków Funduszu Wsparcia Twórców
Stowarzyszenia KOPIPOL

Stowarzyszenie KOPIPOL jest organizacją zbiorowego zarządzania prawami autorskimi twórców dzieł naukowych i technicznych. Powstało w 1995 roku z inicjatywy przedstawicieli świata nauki. Jego celem jest ochrona interesów twórców utworów naukowych i technicznych, wsparcie polskich środowisk naukowych oraz promowanie wiedzy na temat prawa autorskiego.

KOPIPOL działa na podstawie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi. Udziela licencji na korzystanie z dzieł naukowych, pobiera opłaty od producentów i importerów urządzeń reprograficznych, czystych nośników oraz tzw. punktów ksero. Zainkasowane pieniądze dzieli i wypłaca twórcom w ramach systemu zwanego repartycją. Poprzez dofinansowania z Funduszu Wsparcia Twórców Stowarzyszenie KOPIPOL pomaga autorom i instytucjom realizować wartościowe inicjatywy o charakterze naukowym, kulturalnym i edukacyjnym.

Szczegółowe informacje o Funduszu Wsparcia Twórców oraz wyszukiwarka autorów uprawnionych do wypłaty wynagrodzenia z systemu repartycji znajdują się na stronie Stowarzyszenia: www.kopipol.org.pl.